

nove založbe „Klas“ jo imenuje realistično reportažo iz revirja. Vsi dogodki se zgodijo v eni noči. Zakaj je bilo to potrebno, iz dela ni razvidno. Mislim, da se je hotel pisatelj s tem samo ogniti tehnični zgradbi, ki je pri povesti nujna, kljub temu pa jo je vendarle obdržal, dasi v skrajno primitivni in okorni obliki, ker je hotel povezati vse nastopajoče osebe v celoto, česar mu v pravi reportaži ne bi bilo treba. Prave vsebine delo nima, kajti ljudje in dogodki so povezani med seboj le za silo. Njihovi odnosi ne izvirajo iz notranje nujnosti, temveč so takšni zato, ker je pisatelj tako hotel. Zato bi tudi ne mogli vsebine na kratko ponoviti, vse preveč je razblinjena, premalo med seboj povezana; razne osebe, ki se pojavljajo in spet izginjajo, bolj ilustrirajo in prikazujejo razne tipe (ne osebe!) iz delavstva v industrijskem revirju, kot podajajo njihovo skupno usodo. Iztrgane so iz celote in zato brez trdnih tal. Pa tudi psihološko se pisatelju njegovi liki niso posrečili. To niso polnokrvni ljudje, temveč bolj ali manj zgolj literarne tvorbe, pa najsi slika pisatelj delavca, uradnika, ravnatelja, moškega ali ženske. Čudim pa se, da se mu, razen na nekaterih prav redkih mestih, niso posrečili popisi dela v tovarni ali obratov samih. Mesto, da bi nam oživel težko delo delavcev ob strojih in plavžih, ga popisuje prav na časnikarsko reportažni način, ki nas pusti docela hladne.

Idejno je hotel pokazati pisatelj potrebo po razredni zavednosti proletariata, vendar pa prav nikjer ne pove, kakšna naj bo ta razredna zavednost, kajti to, da naj se delavstvo organizira v strokovne organizacije, da vidi v svojih predstojnikih same zatiralce in v tovarniškem delu samo muko in trpljenje, je vse premalo. Problemi delavskega gibanja so vse globlji in širši, saj obsegajo celotno življenje od moralnih problemov pa do nove družabne organizacije sveta! Strokovne organizacije, delavske zadruge i. t. d. pa so samo sredstva za doseg cilja. In prav to idejno bornost moramo poleg umetniške nepomembnosti „Februarske noči“ smatrati za največjo napako tega dela, ki je namenjeno predvsem delavstvu.

Pisatelju se torej ni posrečilo niti — da ponovimo zahteve Bogdanova — da bi pokazal revir, kakor ga gleda, misli in občuti razred, iz katerega je izšel, še manj pa kot organizacijo živih bitij. Zato je ta knjiga kot celota negativna, dasi nekatera redka mesta pričajo, da je v Čufarju vendarle nekaj talenta, da skuša biti osebam, ki jih slika, pravičen in da ima dokaj čist jezik, ki ga pa uporablja sila primitivno. Lotil se je pač teksta, ki vsaj za zdaj daleč presega njegove moči in znanje. Upajmo, da ga bodo izkušnje pri tej knjigi dovedle na pravo pot, kjer bo v resnici mogel koristiti delavstvu in obogatiti našo socialno književnost.

Naslovna stran, ki jo je narisal Miko Bambič, je slaba.

Vinko Košak.

Iz naših revij

O krizi slovenskega mišljenja, o naših strankah, o narodnosti in o državi razpravlja v drugi številki letošnjega „Ljubljanskega Zvona“ Anton Lajovic v članku „Križa nekaterih naših socialnih vrednot“. Socialne vrednote, ki so pri nas v krizi in ki nepravilno hierarhizirane povzročajo krizo slovenskega mišljenja, so stranke, narod in država. Jedro krize današnjega slovenskega mišljenja vidi pisec v „podreditvi narodnostne ideje drugim, dozdevno v kategoriji socialnih vrednot višje stoječim vrednotam“; pod temi dozdevno višje stoječimi vrednotami je po

piščevem mnenju predvsem razumeti državo in stranke. „Narod“, pravi pisec, „je elementarno dana socialna edinica. Narodnost je torej smatrati za absolutum. In to prav tako, kot je za zemeljsko življenje telo duši nepogrešljivo.“ In en odstavek prej: „Z besedo narod označujemo Slovenci skupino istojezičnih in istokulturnih posameznikov; za to skupino je predvsem značilno to, da ona kot narod reprezentira ustvarjajoči princip. Skupina, označena z narodom, pomeni totaliteto vsega produktivnega duhovnega življenja svojih članov.“ Zato je narod kot socialna vrednota elementarno dana edinica, zato je narod smatrati za absolutum. Naša liberalna stranka (brez primesi zaničljivega pomena) pa je po prevratu proti naravnemu redu stvari „subordinirala narodnostno idejo državnim ideji“; predstavniki liberalne stranke so namreč pri nas vede ali nevede prepojeni s Heglovim (in, pravim jaz, fašističnim) pojmovanjem države, ki hoče, da je država najvišja socialna tvorba človeškega duha, kateri se morajo podrediti vse ostale. Mišljenje slovenskega liberalca o državi „se je nevede, a vendar sledeč nemškemu* časovnemu duhu, popolnoma strinjalo s korenino tega nemškega časovnega duha, namreč s Heglovo filozofijo, ki je državo pobožanstvila“. Ker pa slovenski liberallec tudi narodnosti ni nikoli, ne pred vojno in še manj po vojni, doumel, kaj šele doživel kot samoniklo, ustvarjajočo realnost, marveč le kot bled abstraktum, kot brezkrvno idejo, ločeno od realnosti, se mu je po prevratu zgodilo, da se je narod razblinil zanj v nič, da mu je lepela pred očmi le država in je zato postavil gorostasno zahtevo, naj se slovenski jezik opusti na ljubo srbskohrvaškemu. Slovenski liberallec nikoli, odkar živi, niti slutil ni, kakšna prvobitna, bogata vrednota je narod, kaj se pravi biti narod; zato se mu je po prevratu zdelo ne le „umljivo“, marveč celo zaslužno“, boriti se za opustitev slovenskega jezika, ker bi za slovenski narod njegova smrt pomenila prerodenje v višjo socialno tvorbo: v skupno državo. Današnje krize slovenskega mišljenja je torej v veliki meri kriva liberalna stranka, ki narodnosti nikoli ni znala pravilno vrednotiti in pojmovati, ki jo je po prevratu enostavno podredila državnim ideji in celo hotela, naj slovenščina državi na ljubo izgine s sveta.

Po drugi strani pa je tudi klerikalna stranka (brez primesi zaničljivega pomena) kriva krize v današnjem slovenskem mišljenju. Klerikalna stranka narodnosti sicer ni podredila državi, pač pa svoji stranki in njeni politični taktiki, oziroma cerkveni organizaciji in njeni hierarhiji, ker je klerikalna stranka najtesneje povezana z njima in od njiu prejema svoje načelne smernice. Klerikalna stranka se danes bori za slovenstvo, za narodnost, za tako državno organizacijo, v kateri bi Slovenija „tvorila zemljo zase“. A vse to ne iz pravilno pojmovanega razmerja med vrednotami stranka, narod in država, marveč le iz taktičnih ozirov, ker bi drugače njena stranka in cerkev izgubili na vplivu in moči. Klerikalna stranka je torej kriva krize slovenskega mišljenja, ker narodnost nenaravno podreja stranki. Obema strankama, liberalni in klerikalni, „je tedaj ideja narodnosti bila subordiniranega pomena“ in v tem je kriza sodobnega slovenskega življenja.

To izkrivljeno pojmovanje razmerja med stranko, narodnostjo in državo korenini po piščevem mnenju v napačnih nazorih, ki sta jih naši glavni stranki imeli o teh načelnih stvareh že pred vojno. Ni čuda, da je danes slovensko življenje tako slabotno, razklano, medlo in brez vsakega vzpona ali moškega odpora, ko pa sta mu pred vojno dvajset let „vladali“ stranki, ki se nikoli nista točno zavedeli, kaj je narod, kolika je njegova socialna vrednost, kakšne probleme je

* Podčrtal jaz.

treba načeti in rešiti, če naj narod res dozori do polnega, samostojnega življenja. Premnogo bridkih resnic vsebuje Lajovčeva analiza stališča, ki sta ga do narodnosti in slovenstva zavzemala liberalizem in klerikalizem pred vojno. Vse pojmovanje slovenstva je bilo zgrešeno ali pa tako megleno, površno in diletantsko, da se človek prijemlje za glavo, če čita to razpravljanje o našem predvojnem življenju. Ne da se utajiti, da je bilo predvojno razmerje klerikalizma do narodnosti vsaj v praksi pogrešeno in neodpušljivo lahkomišelnost. Gospodarsko in socialno je predvojna klerikalna stranka res da mnogo koristila Sloveniji, nikoli pa ni ljudi narodnostno pravilno vzgajala, nikoli jim ni niti poskusila dati trdne in neomajne moralne zavesti, kaj se pravi biti narod, kaj pomeni biti Slovenec; nikoli ni ljudem vcepila dolžnosti in moralnih obveznosti, ki jih mora posameznik imeti do naroda. Bila je sicer slovenska stranka, a brez bistro in vsestransko izdelanega narodnega programa, in ogromno večino njenih pristašev po deželi so nanjo in na njeno neizdelano slovenstvo vezale le gospodarske ugodnosti, materialni oziri, gmotne koristi. Ko se je po vojni postavila na branik slovenstva in je prišla težka preizkušnja, ki ji je vzela moč in oblast, se je premnogo njenih pristašev izkazalo za nezavedne slabiče, ki za slovenstvo niso sposobni ničesar utrpeti, ničesar žrtvovati. Kako tudi, ko pa stranka ni imela pravilnega pogleda na narodnost in svojih množic ni nikdar naučila, da biti narod pomeni vsakodnevni plebiscit, neprestan moralni napor in vzpon, ki ne sme poznati oddiha. Vsa leta pred vojno in dolga leta po vojni je bila klerikalna stranka nebrižna ali celo hladna za narodni problem, zato so sadovi taki, kakršne vsi poznamo iz zadnjih let. Iz slabe posetve ne more biti dobre žetve.

Predvojna liberalna stranka je sicer „nosila na svojem ščitu“ narodnost in napredek, a njen liberalizem, njena ideja narodnosti in napredka nista vzniknili iz bistrega pogleda ali iz dejanskega umevanja slovenstva, marveč sta bili „importirani od zunaj, iz nemških kulturnih centrov“. „Naš liberalni inteligent je gledal na narodnost po analogiji tega, kakor je ves tedanji nemški svet, sledeč Heglu, gledal na državo. Naš liberalec je narod smatral za bitje zase, bitje, ločeno od posameznega človeka v narodu. To abstraktno bitje je naš liberalec cenil in spoštoval, celo ljubil in se zanj navduševal. Skladno temu, da je videl v narodu bitje zase, ni imel naš liberalec potrebe za bližji čustveni odnos do posameznega člana tega naroda; njemu je v bistvu ostal hladen.“ Slovenski liberalizem se nikoli ni zavedal, da je narod prvobitna vrednota, ki hrani nešteto stvariteljskih sil in da je naloga politika ta, da skrbi za čim uspešnejši razmah teh tvornih sil. „Našega liberalca je ločil od nemškega liberalca v naših krajih edinole jezik.“ A pri tem „mu ni bilo jasno, da je vsak jezik več kot gola posoda. Ni mu bilo jasno, da si ne moremo misliti jezika brez stvarne vsebine vseh narodovih misli in tisočletnih modrosti in da jezik ni samo zaklad, marveč obenem tudi zakladnica, trezor.“ Liberalni inteligent se ni mogel povzpeti do spoznanja, „da bi bil jezik mnogo več kot golo občilo, več kot samo ločujoča oblika, da bi bil marveč tudi dejanski nosilec svojevrstnih in samorodnih duhovnih vrednot... Zato je narodnostna borba liberalne stranke bila v bistvu jezikovna borba“.

Predvojna liberalna stranka res ni podrejala narodnosti stranki ali državi, a njeno pojmovanje narodnosti je bilo tako nesvojsko, borno in plehko, da se je po vojni spremenilo meni nič tebi nič v negacijo slovenstva in prid neki narodu realno nadrejeni edinici, državi. Lajovic pravi, da vidi v dr. Ilešiču tipičnega predstavnika slovenske liberalne miselnosti. In ta dr. Ilešič še v predzadnji letošnji številki srbske revije „Život i rad“ z absolutno izvestnostjo prorokuje stopitev slo-

venščine v srbohrvaščino. S tem nepoznanjem vrednot, čijih nositelj je narod, s tem plehkim nazorom, da se mora narod podrediti državi ali njej na ljubo celo izginiti, sta liberalizem in demokratstvo strahotneje škodila slovenstvu in ga oslabila na njegovi moči kakor ne vem kolikšna nebrižnost klerikalne stranke do ideje narodnosti in slovenstva. S tem svojim stališčem, s to svojo povojno „ideologijo“, da se mora narod podrediti državi, je liberalna stranka zakrivila neodpustljiv greh, ker je v slovensko življenje zanesla skepso o slovenstvu, ker je sistematično gojila dvome, ali je še vredno in za državo koristno, če Slovenci ostanemo narod, ki si sam kleše svoj obraz. Buditi v ljudeh skepso o njihovi lastni narodnosti, vlivati jim v srca dvom o upravičenosti njihove narodne samobitnosti, je v narodnostnem pogledu greh zoper sv. Duha, ki mu ni odpuščenja na tem ne na onem svetu. Prodorni francoski esejist in filozof Julien Benda meni, da bi bil za tistega, ki bi zastavil vprašanje: kolikšna je še verjetnost, da bo Francija trajala in obstala kot narod, le en pravičen odgovor: ta verjetnost bi bila toliko večja, če bi Francija nemudoma izgnala vse tiste, ki se sploh bavijo s takimi vprašanji, namesto da bi neomajno verovali v večno žitje Francije, namesto da bi to vprašanje zanjo bilo izven vsake debate.

Ni dvoma, da sta obe naši stranki, liberalna in klerikalna, krivi krize v današnjem slovenskem življenju, ker je narodnost, ta prvobitna socialna vrednota, za obe podrejenega pomena. Klerikalna stranka jo podreja stranki in njeni taktiki, liberalna jo podreja državi. A če merimo škodo, ki jo je to napačno razmerje naših strank do narodnosti povročilo v našem življenju, smo prisiljeni ugotoviti, da je liberalna stranka brez primere huje oslabila slovenstvo in mu zasekala strašnejšo rano. Klerikalna stranka je bila do narodnosti res da v nepravem razmerju, nebrižna, časih hladna; vendar se ni nikoli pregrešila tako daleč, da bi bila narodnost negirala. Liberalna stranka pa je iz svojega pojmovanja, da se mora narod podrediti državi, zanesla v slovensko življenje skepso in dvom o slovenstvu. Ta krivda nad slovenstvom je tako težka, da je danes v njenih posledicah niti prav izmeriti ni mogoče.

Analiza napačnega stališča, ki sta ga naši stranki zavzemali do narodnosti pred vojno in med vojno, dovede Lajovica do zaključka, da je med socialnimi vrednotami „stranke“, „narodnost“, „država“ narodnost elementarno dana socialna edinica in da je vrednoti „slovenski narod“ in „jugoslovanska država“ treba koordinirati, ne pa slovenskega naroda podrežati jugoslovanski državi. Narodnostno načelo je prvotnejše od ideje države in brezprimerno pogostje se je zgodilo, „da so se podrlle države in nad njimi nastale druge, medtem ko je narod ostal neizpremenjen.“

Ta zaključek, da je vrednoti narod in državo treba koordinirati, je gotovo pravičen, ker samo v logičnem smislu lahko govorimo, da stoji država nad narodom, realno pa je država le poslednja, najvišja stopnja v razvoju naroda, najpopolnejša forma življenja, v kateri se narod šele polno razživi, ker mu šele ta oblika nudi možnost vladanja samega sebe. Na tej točki pa sem pričakoval, da bo Lajovic šele zastavil svoje analitično pero, ki je dotlej dobro delovalo; pričakoval sem, da bo iz teh pravilno postavljenih premis potegnil tudi logični zaključek in v smislu teh premis pravilno določil razmerje, ki mora politično vladati med slovenskim, hrvatskim in srbskim narodom v državi Jugoslaviji. Tej analizi, ki bi bila nujen in naraven zaključek postavljenih premis, pa se Lajovic izmakne, in nam namesto nje govori o nujnosti zveze Slovenije z Jugoslavijo, češ, „extra Jugoslaviam non est vita — za Slovence!“ Vprašanje, do katerega vodi pravilna analiza

razmerja, ki naj vlada med vrednotama narod in država, slovenski narod in jugoslovanska država, pa ni v tem, ali je za slovenski narod možno življenje izven Jugoslavije ali ne. V Jugoslaviji smo, v Jugoslaviji vidimo svojo državo, o tem ne more biti debate. Vprašanje je le v tem, kakšno naj bo pravilno razmerje med slovenskim narodom in jugoslovansko državo. Kajti le na pravilnem razmerju med tema dvema vrednotama mora uspevati in se normalno razvijati tako slovenski narod kakor jugoslovanska država. To je žarišče vprašanja, ki sledi iz postavljenih premis in ki bi ga bil moral Lajovic rešiti. Rekel mi bo, da ga je rešil z načelom: slovenski narod in jugoslovansko državo je vrednotiti kot koordinirani. A ta rešitev je samo načelna, praktično in realno vredna samo tam, kjer gre le za en narod v eni državi; ta rešitev je v praksi brez nadaljnega možna v Franciji, v Angliji ali na Danskem. Pri nas pa gre za to, kako koordinirati tri samonikle, svojske narodnosti, izmed katerih se vsaka razvija in deluje na svoj poseben in svojski način, z eno samo državno tvorbo. Rešiti pravilno to delikatno vprašanje, vprašanje kako koordinirati tri svojske narode eni sami državi tako, da bo vsak teh treh narodov tudi resnično državni narod, tu je hč Rhodus, hč salta, ne pa v zaključku: „Extra Jugoslaviam“ etc. Kakor je Lajovčev članek dober in splošno pravilen v premisah, tako je pomanjkljiv v zaključku, ker se izogne tisti pereči in danes prevažni analizi razmerja, od katerega zavisi svoboden in močen slovenski narod in močna jugoslovanska država. Zato imam vtisek, da Lajovčev članek po začetnem strumnem miselskem naporu ob koncu docela popusti in kakor brez sledu utone. Manjka mu krepke pointe in pogumnega zaključka, ki se sam po sebi ponuja iz postavljenih premis kot dozorel sad, ki pa se ga pisec ni upal odtrgati.

S. Leben.

„Krščanski marksizem“. — V tretji številki „Besede o sodobnih vprašanjih“ očita France Šmon pisecem člankov v „Krizi Ljubljanskega Zvona“, predvsem pa Lojzetu Udetu „nejasnost v osnovnih pojmih tako glede svetovnega nazora kakor glede splošnega človeškega in narodnega udejstvovanja“, pa še „nedoslednost v poznanju in kritiki vseh življenjskih področij in velikih gibanj in vrednot današnje dobe.“ Ali France Šmon meni, da je bolj jase in zlasti dosleden, če v isti sapi govori o „krščanski resnici“ in o „krščansko marxističnem gospodarskem nazoru“? Šmonov svetovni nazor, zvarek iz krščanstva in marxizma, se mi zdi od sile moten in nejasen, pa še nemoški povrhu, ker ni ne krop ne voda. Mnogo jasnejše se mi zde n. pr. besede iz člančiča „Marx ali Kristus“, ki ga je 19. marca priobčil „Slovenec“ in kjer stoji: „Spoštujemo prave marxiste, odločno pa obsojamo one, ki bi se radi s krščansko krinko na obrazu vtihotapili med slovensko katoliško delovno ljudstvo in ga odtujili Bogu, cerkvi in njenim poglavarjem. — Bodi katolik ali marxist, voda ali ogenj, ne moreš pa biti oboje, ker se to dvoje izključuje, kar je potrdil papež v svoji okrožnici ‚Quadragesimo anno‘. Marxist stopa po stopinjah Marxovih, mi katoliki pa stopamo po stopinjah Kristusa in bomo slovenskemu ljudstvu kazali pot do socialne obnove in ga vzgajali in učili po smernicah, ki nam jih je On razodel.“* Kako je sedaj z jasnostjo in doslednostjo „edino pravilnega krščansko marxističnega gospodarskega nazora“?

S. Leben.

* podčrtano v „Slovencu“.